

ZNAČAJ OSPOSOBLJAVANJA MLADIH ZA SAMOZAŠTITU I OBRANU ZEMLJE

Hrvatski generalski zbor (HGZ) tijekom 2024. godine provodio je u okviru Tematske sustavne podrške Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva (NZRCD) aktivnost pod nazivom „Značaj osposobljavanja mladih za samozaštitu i obranu zemlje“.

Aktivnost je provedena kroz organizaciju uvodnog predavanja, konferenciju, dva okrugla stola i raspravu kroz fokus grupe. Uz članove HGZ-a sudjelovali su i predstavnici Saborskog odbora za obranu, Ministarstva hrvatskih branitelja, Ministarstva obrane, Ministarstva unutarnjih poslova, Hrvatskog Crvenog križa, predstavnici Akademске zajednice, neovisni stručnjaci te predstavnici braniteljskih udruga.

Anketno istraživanje provest će se u prvoj polovici prosinca 2024. godine, a nakon provedene javne rasprave formulirat će se zaključci i donijeti odgovarajuće preporuke.

Pojmovno određenje

Samozaštita mladih – odnosi se na skup znanja, vještina i ponašanja koje pomažu mladima da prepoznaju, izbjegnu i reagiraju na potencijalno opasne situacije kako bi zaštitili sebe i svoju sigurnost sa svrhom da postanu svjesni svojih prava i sigurni u svakodnevnom životu.

Obrana zemlje – ne podrazumijeva samo vojnu obuku, već i doprinos u različitim oblicima koji pridonose očuvanju mira, sigurnosti i stabilnosti zajednice. Zadaća mladih u obrani zemlje, osim služenje u vojnim postrojbama ili u pričuvnom sastavu, podrazumijeva odgovorno ponašanje, aktivno sudjelovanje u društvenom životu i spremnost za doprinos u kriznim situacijama.

Izazovi

a) Novi oblici nasilja i kriminala

Živimo u vremenu dinamičnih promjena, prouzročenih brzim razvojem znanosti i tehnologija, a koje ne prate potrebite društvene promjene. Pored napretka i dobrobiti koje donosi znanost i tehnologija, jednako tako prisutni su i mnogobrojni izazovi, poglavito za mlade generacije. Ovisnost, depresija i anksioznost, kompulzivna uporaba mobitela, smanjenje motorike, govorne poteškoće i svojevrsni digitalni autizam sve su izraženije društvene pojave koje oblikuju obiteljske, ekonomske, pravne, religijske, moralne, etičke i druge odnose. Zabrinjavaju novi oblici nasilja tzv. elektroničko nasilje (nazvano cyberbullying) koje se provodi putem Interneta (elektronički bullying), a podrazumijeva uporabu komunikacijskih tehnologija poput mobitela, elektroničke pošte, internetskih stranica ili blogova za promoviranje namjernog i štetnog ponašanja kako bi se naštetilo drugoj osobi. Elektroničko nasilje odvija se u virtualnom svijetu i ozbiljan je problem za mlade osobe jer ostavlja psihološke posljedice, socijalnu izolaciju, utječe na školovanje i fizičko zdravlje mladih. Posebnu opasnost za mlade u elektroničkom nasilju predstavlja „trajni digitalni trag“ jer jednom kada se takve zlonamjerne informacije, slike ili videozapisi objave, teško ih je ukloniti. Ostaju online i dugoročno mogu utjecati na ugled mlade osobe koja je postala žrtva cyberbullying-a. **Cyberbullying je ozbiljan problem, ali pravovremena intervencija i edukacija u samozaštiti mogu značajno umanjiti njegov utjecaj.**

Mladi su često podložni i phishing-u kao obliku kibernetičkog kriminala kojim se nastoji putem lažnih poruka prevariti osobu kako bi otkrila svoje zaštićene informacije ili podatke. Razlog tome je nedostatak iskustva i svijesti o kibernetičkoj sigurnosti, prekomjerna prisutnost na internetu, sklonost „klikanja“ na atraktivne punude (besplatne igre, lažne stipndije i sl.), a i djeljenje računa sa slabim lozinkama kao i „manjak sumnje“ tj. mladi neće prepoznati lažne poruke ako iste šalju „lažne škole“ i „lažni popularni influencersi“. **Mladi su privlačne mete za phishing kriminalce, a s pravim samozaštitnim znanjem i alatima mogu se spriječiti napadi i uspješno se zaštititi.**

b) Klimatske promjene

Sve dinamičnije klimatske promjene ugrožavaju ljudske živote, materijalnu imovinu, kulturna dobra i okoliš. Ljudska aktivnost narušila je prirodnu ravnotežu, što rezultira poremećajima koji se šire poput domino efekta. Ne tako davno i Republika Hrvatska je u vrlo kratkom vremenu bila izložena poplavama, razornim potresima, velikim požarima, olujnom nevremenu, a sve u okolnostima Covid pandemije. Nema sumnje kako će prirodni poremećaji biti još složeniji, češći i dinamičniji.

Klimatske promjene imaju utjecaj na mlade ljude, a posebno se to odnosi na ekstremne vremenske uvjete, zagađenje zraka, kvalitetu hrane i vode te negativan utjecaj na obrazovne mogućnosti i učenje. S druge strane nije rijetkost da se angažiraju i predvođe pokrete za borbu protiv klimatskih promjena, a osjećaj za žurnost i odgovornost motivira ih da poduzimaju akcije i zagovaraju promjene u politici kao npr. europski zeleni plan i sl. Klimatske promjene sve snažnije utječu na buduće mogućnosti mladih, posebice kada se uzme u obzir tržišta rada, resursi i kvaliteta života. **Mladima je nužno dati podršku u suočavanju s klimatskim izazovima kroz obrazovanje, brigu za zdravlje i poticati ih na osposobljavanje na samozaštitu od negativnih posljedica klimatskih promjena.**

c) Krizna žarišta i situacije

Ruska agresija na Ukrajinu, napetosti na relaciji Kina-Tajvan, sve složeniji izazovi Afrike, kao i sukobi na Bliskom Istoku utječe i na neposredno okruženje Republike Hrvatske u kojem procesi postkonfliktne rehabilitacije nakon ratova s kraja 20. stoljeća u dijelu zemalja još nisu dovršeni. Demokratski deficit, korupcija i kriminal, uz razornu i zapaljivu retoriku dijela političkih elita, potkopavaju rad državnih institucija te povećavaju političke i etničke napetosti. Dio zemalja iz okruženja nije se odrekao teritorijalnih pretenzija, a postojeće stanje tretiraju kao „prolaznu realnost“.

Krizna žarišta, poput ratova, oružanih sukoba, političkih nemira i humanitarnih katastrofa, imaju duboki i često dugotrajan utjecaj na mlade. Mladi koji dožive nasilje, prisilno raseljavanje ili gubitak voljenih osoba često razvijaju posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), anksioznost i depresiju, a izloženost sukobima otežava re-socijalizaciju i stvara nepovjerenje prema drugima. Nedostatak obrazovanja, osjećaj nepravde i besperspektivnost mogu ih učiniti podložnima za radikalizaciju ili regrutaciju u ekstremističke skupine. Unatoč izloženosti i negativnim posljedicama kriznih zbivanja, postoji niz primjera kada mladi preuzimaju vodeće uloge u zajednicama, boreći se za mir i društvenu pravdu. Mladi u kriznim područjima često sudjeluju u organizacijama koje pružaju pomoć ili rade na poboljšanju uvjeta u svojim zajednicama (volontiranje). **Mlade treba podržati i ohrabriti u jačanju otpornosti na krizne situacije kroz jačanje vlastite samozaštite i samozaštite sredine u kojoj žive i djeluju.**

d) Suvremeni ratovi

Suvremeni ratovi su zapravo oružani sukobi koji se temelje na tehnologiji, specifičnim taktikama i oblicima sukobljavanja, a značajno se razlikuju od tradicionalnih ratova iz XX. stoljeća. Najšće su kombinacija konvencionalnih vojnih operacija, nelinearnih oblika ratovanja i asimetričnih taktika. Često se koristi pojam „hibridno ratovanje“ kao kombinacija djelovanja državnih i nedržavnih aktera kroz kombinaciju vojne sile, promidžbe, lažnih informacija i kibernetičkih napada. Ponekad su uključeni i neregularni oblici kao što su terorizam i gerilsko ratovanje u kojima do izražaja dolazi razorno djelovanje radikalizma i ekstremizma.

Suvremeni ratovi imaju značajan, a često i razoran, utjecaj na mlade jer oblikuje njihove živote, mentalno zdravlje i društvene vrijednosti. Mladi su žrtve ratova, a nerijetko i sudionici ratova, koji uključuju i „ideološke sukobe“ u kojima mogu postati meta radikalnih skupina i promidžbe koja se odvija putem Interneta. U suvremenim ratovima sve više se koristi digitalna tehnologija između ostalog i za širenje lažnih vijesti, dezinformacija i cyber napada, pri čemu su mladi posebno ranjiva skupina društva. Podrška društva je ključna za osnaživanje i otpornost mladih u takvim okolnostima.

Kako bi se prethodno navedeno preveniralo potrebno je mlade osposobiti za samozaštitu na način da budu uključeni u izgradnju i zaštitu zajednice, u promicanje dijaloga, u sprječavanje izbijanja sukoba i to kroz sport, obrazovanje, umjetnost i druge projekte koji ih povezuju s zajednicom. Jednako tako da mladi koriste digitalne platforme i za podizanje svijesti o humanitarnim krizama, ali i ratnim zločinima.

Samozaštita mladih treba biti takav pristup obrazovanju, razvoju vještina i sposobnosti koji će mladima omogućiti rano prepoznavanje opasnosti i doprinijeti rješavanju sukoba, ali isto tako omogućiti mladima da njihove potrebe i ideje budu uzete u obzir. U tom sklopu treba promicati samozaštitne programe koji potiču kritičko razmišljanje i njeguju toleranciju, te sprečavaju širenja ekstremističkih ideologija.

e) Obrana

Ratovi se transformiraju i mijenjanju svoje pojavne oblike, ali temeljna priroda rata kao sredstva za postizanja političkih ciljeva ostala je ista. Rat je uvijek instrument politike kao što je napisao i Carl von Clausewitz: *“Rat je nastavak politike drugim sredstvima”*. Krajnji cilj rata je ostvarenje političkih ciljeva i odavno su prestali biti, jedino i isključivo, oružani sukobi dviju ili više zaraćenih zemalja. Pored oružane borbe, sve se više zrcale i drugi pojavni oblici koji nose svojstva asimetrije, kibernetike i hibridnog djelovanja, što zamagljuje tradicionalne granice između rata i mira. Negativnom promidžbom, indoktrinacijom i medijskim kampanjama može se utjecati na javno mnijenje uz agresivno nametanje vrijednosti i stavova koji su u funkciji ostvarenja političkih ciljeva. Potiče se politička korupcija, izazivaju se nemiri, nastoji se utjecati na izborne procese s ciljem instaliranja određenih političkih vodstava. Društvene mreže postale su ključni alat za širenje negativne promidžbe u okviru koje su dezinformacije („alternativne istine“) postale „oružje“, a medijski prostor „bojišnica“.

Obrana zemlje za mlade nije samo pitanje vojne obuke i sudjelovanja u slučaju rata, već bi to trebao biti širi koncept koji sadrži doprinos sigurnosti zemlje, stabilnosti društvene zajednice i njenih ustavnih vrijednosti, kao i dobrobiti svih građana. To podrazumijeva razvoj nacionalne svijesti i identiteta, jačanje solidarnosti, aktivno sudjelovanje u jačanju otpornosti društva na krizne situacije i humanitrane krize, ali i ekološke prijetnje i cyber (ne)sigurnosti.

Zaključno

Mladi ne smiju postati ranjiva skupina društva zato što se nisu, ne svojom krivicom, imali priliku osposobiti za samozaštitu i obranu zemlje. U takvim okolnostima Hrvatski generalski zbor kroz aktivnost pod nazivom *„Značaj osposobljavanja mladih za samozaštitu i obranu zemlje“* temeljem iskustva svojih članova u kriznim situacijama i Domovinskom ratu, nastoji ukazati javnosti na nove izazove pred kojima se mlade generacije nalaze, te ukazati na nužnost otvaranja široke rasprave o složenim pitanjima samozaštite pojedinca kao i sigurnosti i obrana zemlje.

Slijedom prethodno navedenog predlažu se sljedeće:

TEZE ZA JAVNU RASPRAVU

1. Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske¹ je definirana kao ishodišni strateški dokument kojim se određuju politike i instrumenti za ostvarivanje vizije i nacionalnih interesa te postizanje sigurnosnih uvjeta koji će omogućiti uravnotežen i kontinuiran razvoj države i društva. Nadalje, donošenjem Strategije nacionalne sigurnosti Republika Hrvatska se opredjelila za sveobuhvatni pristup ostvarivanja sigurnosnih ciljeva te uvela novu paradigmu sigurnosti koja se temelji na modelu ljudske sigurnosti, odnosno sigurnosti pojedinca. U tom smislu proširena je, u skladu s novim sigurnosnim prijetnjama, rizicima i izazovima, odgovornost za sigurnost s države na pojedica, društvo u cjelini te privatni i javni sektor.

Pozivaju se nadležna tijela i institucije Republike Hrvatske da Strategiju nacionalne sigurnosti prilagode strateškom okružju sukladno aktualnim sigurnosnim okolnostima.

2. Istraživanja pokazuju kako mladi naraštaji neprimjereno svom uzrastu, sve ranije i sve više vremena, provode pred monitorima i na mobilnim uređajima. To utječe na njihov motorički i kognitivni razvoj, razvoj govora i jezičnih sposobnosti, na sve veće otuđenje i osamljenost te utječe na školski uspjeh.

Obzirom na navedeno, a u skladu s iskustvima i praksom mnogih zemalja, predlaže se provesti stručnu raspravu o zabrani, odnosno ograničenju, uporabe mobilnih uređaja u odgojno obrazovnim ustanovama.

¹ Strategiju nacionalne sigurnosti Klasa: 022-03/17-01/85., donio je Hrvatski sabor 14. srpnja 2017. godine.

3. Digitalna pismenost je ključna vještina 21. stoljeća. Društvene mreže postale su sastavnim dijelom naših života, poglavito mlade generacije. U odnosu na, ne tako davno, predstavljanje sebe i izgradnju društvenih odnosa licem u lice tu ulogu sve više preuzimaju brojne digitalne alternative i mogućnosti. Mladi sve više postaju dijelom svijeta kojeg na digitalnim platformama virtualno sami stvaraju ili postaju aktivnim dionikom onog kojeg stvaraju drugi.

Vodeći računa o izazovima s kojima se u digitalnoj interakciji mlade generacije susreću, a u cilju osposobljavanja za samozaštitu i odgovorno ponašanje u digitalnom okružju, predlaže se u odgojno obrazovnim ustanovama pojačati postojeće i uvesti nove sadržaje po pitanjima:

- **Razvoja digitalne pismenosti i osnaživanje mladih za odgovorno ponašanja i otpornost u virtualnom okružju**
- **Kontinuiranog osposobljavanja nastavnika, učenika i roditelja o cijelom spektru prijetnji, opasnosti i izazova sigurnosti kojima su, ili mogu biti, mlade generacije izložene.**
- **Osposobljavanja mladih za prepoznavanje moguće opasnosti, postupanje u takvim situacijama i kome se s povjerenjem obratiti za pomoć**

4. Društvene mreže postale su ključni alat za širenje propagande u okviru koje su informacije, odnosno dezinformacije, poprimile ulogu oružja a medijski prostor postao je bojišnica. Brzim razvojem znanosti i tehnologije ubrzano se mijenjaju i društvene navike što olakšava širenje dezinformacija, propagande i medijskih kampanja, čemu su sve više izloženi i mladi. To se očituje kroz agresivnu marketišku propagandu reklamiranja i plasiranja proizvoda, preko obrazaca pokušaja kreiranja svijesti i mišljenja od najranijeg doba, pa sve do pokušaja nametanja svojih društvenih, kulturnih i drugih vrijednosti. Gotovo sve okolnosti vezane za Domovinski rat kao i drugi značajni događaji iz bliže ili daljnje hrvatske povijesti su permanentne mete plasiranih dezinformacija i medijskih kampanja. S obzirom da ih se ne može promjeniti, osmišljenim tehnikama se nastoji utjecati na promjenu percepcije o tim događajima.

Na odgojno-obrazovni sustav nameće se imperativ kontinuiranog osposobljavanja mladih u korištenju alata za prepoznavanje lažnih vijesti i dezinformacija te u razvoju kritičkog mišljenja kao aktivnog procesa prikupljanja i analize informacija kako bi se formiralo ispravno mišljenje ili sud.

5. Uvidom u Analizu stanja uhranjenosti i prehrane djece do 9 godina u Republici Hrvatskoj² primjetni su trendovi porasta prevalencije prekomjerne tjelesne mase i debljine djece, a svako treće dijete osnovnoškolske dobi ima prekomjernu tjelesnu masu. Tome u mnogome doprinosi i sjedilački način života pred monitorima kao i prekomjerno korištenje digitalne tehnologije. Debljina je kao kronična bolest značajan čimbenik za razvoj mnogih nezaraznih, kardiovaskularnih i drugih bolesti. Mlade osobe prekomjerne težine često su izložene stigmatizaciji što utječe na njihovo mentalno zdravlje i na obrazovne ishode.

U svezi s navedenim predlaže se nadležnim tijelima i institucijama, razmotriti mogućnosti:

- **Uvođenja pojačane satnice tjelesnog odgoja u odgojno obrazovnim ustanovama**
- **Poticanja i potpore obveznih školskih športskih aktivnosti i rada školskih športskih društava**
- **Snažnijeg promoviranja organiziranog bavljenja športom i tjelesnom aktivnošću**
- **Financijska potpora radu športskih klubova u okviru kojih se mladi organizirano bave športom**
- **Izgradnja i održavanje infrastrukture za bavljenje športom**
- **Organizacija boravka na zraku, izleta i aktivnosti u prirodi**

6. Sve izraženije klimatske promjene ugrožavaju ljudske živote, materijalnu imovinu, kulturna dobra i okoliš. Ljudska aktivnost narušila je prirodnu ravnotežu, što rezultira poremećajima koji se šire poput domino efekta. Republika Hrvatska je u vrlo kratkom vremenu bila izložena poplavama, razornim potresima, velikim požarima, olujnom nevremenu, a sve u okolnostima Covid pandemije. Nema sumnje kako će u budućnosti prirodni poremećaji biti još složeniji, dinamičniji i drastičniji.

² HZJZ i UNICEF 13. svibnja 2024. godine

U svezi s navedenim predlaže se kroz školski sustav mlade organizirano osposobljavati za samozaštitu i pružanje pomoći drugima u slučaju katastrofa i velikih nesreća. S tim u svezi nužno je poticati volontiranje i spremnost za pomoć drugima i zajednici.

7. Domoljublje je univerzalna vrijednost, koja podrazumijeva poštovanje svega onoga što čini domovinu, od tradicije i jezika, prirodnih posebnosti i povijesti, do rada i ostvarenja njezinih ljudi, ali ne nauštrb drugih i drukčijih, kojima priznaje ista ona prava koja traži za sebe. Domoljublje je bilo u ishodištu stvaranja suverene, samostalne i demokratske Republike Hrvatske kao i Domovinskog rata. Ustavom RH definirane su najveće vrednote:
- Sloboda,
 - Jednakost
 - Nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova
 - Mirotvorstvo,
 - Socijalna pravda,
 - Poštivanje prava čovjeka,
 - Nepovredivost vlasništva,
 - Očuvanje prirode i čovjekova okoliša,
 - Vladavina prava i demokratski višestranački sustav

Ove vrednote nisu nam nametnute od strane drugog, one su između ostalog ostvarene slobodno izraženom voljom hrvatskog naroda i pobjedom hrvatskih branitelja u pravednom, legitimnom, obrambenom i oslobodilačkom Domovinskom ratu u kojem je hrvatski narod iskazao svoju odlučnost i spremnost za uspostavu i očuvanje RH kao samostalne i nezavisne, suverene i demokratske države.

Sa zabrinutošću primjećujemo kako se domoljublje kao univerzalna vrijednota često u dijelu medija i u istupima pojedinaca tretira kao nešto, arhaično, čak i retrogradno, negativno, suvišno pa prema tome i nepoželjno. Za razliku od mnogih zapadnih zemalja liberalne demokracije u Republici Hrvatskoj, koja je svoju slobodu i samostalnost stekla u krvavom obrambenom i oslobodilačkom ratu tek prije tridesetak godina, nerijetko se bilo kakve ideje i prijedlozi o intoniranju državne himne na početku školske godine, pozivu na masovno isticanje nacionalnih simbola za državne blagdane i slično, dočekuju s osudom, podsmjehom i negativnim konotacijama.

Predlaže se u odgojno obrazovnim ustanovama osnažiti postojeće i uvesti nove sadržaje kako bi se mlade još snažnije odgajalo u domoljublju i obvezi osobnog doprinosa čuvanju i daljnjem razvoju Ustavom definiranih vrednota kao izraza volje hrvatskog naroda.

8. U skladu s deklariranom paradigmom sigurnosti³ koja se temelji na sigurnosti pojedinca, a odgovornost za sigurnost proširuje s države na pojedinca, drži se kako je posebnu pozornost nužno posvetiti organiziranom osposobljavanju mladih za samozaštitu i obranu zemlje.

Obzirom da odgoj predstavlja širi pojam od obrazovanja, a uzimajući u obzir kako u odgojno obrazovne ustanove po različitim pitanjima iz svog djelokruga rada dolaze Crveni križ, Civilna zaštita, MUP, braniteljske udruge, MORH i drugi, a sadržaji iz djelokruga sigurnosti se predaju u okviru više predmeta, držimo opravdanim predložiti mogućnost objedinjavanja ovih kao i drugih aktivnosti i sadržaja u svezi osposobljavanja mladih za samozaštitu u okviru Domovinskog odgoja kao novog predmeta u školskom sustavu.

9. Republika Hrvatska sukladno Zakonu o obrani ima obvezno služenje vojnog roka, no, u skladu s tadašnjim trendovima, Hrvatski sabor je 5. listopada 2007. godine donio odluku da se od 1. siječnja 2008. novaci neće pozivati na obvezu služenja vojnog roka. Uveden je model dragovoljnog služenja vojnog roka, a od tad je po procjenama više od 250 000 mladih ljudi od 18 do 35 godina starosti, ostalo bez bilo kakvog oblika vojne obuke. Za zemlju od 3,8 milijuna stanovnika s negativnim demografskim trendovima to je indikativan sigurnosni pokazatelj.

³ Strategija nacionalne sigurnosti Klasa: 022-03/17-01/85., 14. srpnja 2017. godine.

Hrvatski generalski zbor pozdravlja i podupire napore Vlade Republike Hrvatske na odmrzavanju obveznog služenja vojnog roka. Predlažemo provesti raspravu kako bi se, uvažavajući sigurnosno okružje i hrvatske specifičnosti, došlo do najboljeg modela poglavito s aspekta institucije prigovora savjesti, dužine služenja i obveze služenja za žene.

10. Mišljenje po kojem je Republika Hrvatska veličanstvenom pobjedom u Domovinskom ratu zauvijek riješila pitanje svoje opstojnosti, a ulaskom u članstvo NATO-a prenijela odgovornost za sigurnost zemlje na nekog drugog je pogrešno i opasno.

Unatoč ulasku u članstvo NATO-a Republika Hrvatska mora razvijati i imati dostatne sposobnosti za zaštitu nacionalnog interesa, obranu teritorijalnog integriteta i cjelovitosti u novim međunarodnim okolnostima. Republika Hrvatska treba kroz sudjelovanje u međunarodnim misijama i operacijama biti vjerodostojan i pouzdan partner pružajući aktivan doprinos regionalnoj i svjetskoj sigurnosti u aktualnim i budućim međunarodnim odnosima.

HRVATSKI GENERALSKI ZBOR